

ב. לדברי רבי אמי (מט:): כל שבועה שהדיינים משביעים אותה אין חייבים עליה משום שבועת ביטוי. ושאר אמוראים חולקים (ע' בגמרא שם).
ודעת הראב"ד שאם הושבע מפי אחרים בבית דין ושתק – חייב משום שבועת ביטוי, ואין כן דעת הרמב"ן (מובא בריטב"א לו.).

בשבועת העדות, אפילו לא ענה 'אמן' – חייב, שהרי הכתוב מדבר במושבע מפי אחרים (ושמעא קול אלה).
וכתבו הגאונים שבכל חרם בית דין או ציבור – אין צריך 'אמן' (מובא במאירי).

פרק רביעי; דף ל

- ג. מה למדו בסוגיא מהמקראות דלהלן:
א. ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה'.
ב. בצדק תשפט עמיתך.
ג. וישב משה לשפט את העם ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב.
ד. אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'.
- א. ועמדו שני האנשים... – נדרש גם על העדים (שהרי בעלי הדינים אמורים במפורש בהמשך. גם דרשו שני-שני בגזרה שוה); אנשים כשרים להעיד, ולא נשים. ומכאן שהגדת העדות – בעמידה.
א. בדיעבד שהעידו מיושב – דעת הרמב"ן ועוד ראשונים [דלא כ'ש מי שאומר'] שהעדות כשרה. (ובתוס' זבחים טז. נסתפקו בדבר). וכן כשלא אפשר – מעידים בישיבה (ריטב"א).
ב. כתב המאירי שהעדים עומדים גם אחר שהעידו, כל עוד הב"ד נושאים ונותנים בדבר, שמא יצטרכו להשיב עדותם לפניהם.
וכן בעלי הדינים בעמידה (ועמדו שני האנשים אשר להם הריב. לחכמים, שניהם בעמידה במשך כל הדין. ואפילו לרבי יהודה המתיר אם שניהם יושבים, בגמר דין מודה שהם בעמידה וכדלהלן).
- ב. בצדק תשפט עמיתך – שלא יהא אחד יושב ואחד עומד, [ואפילו אחד מהם ת"ח שאין כבודו לעמוד, אומרים הדיינים גם לבעל דינו שהוא עם-הארץ לישב], אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך. עוד דרשו: הוי דן את חברך לכף זכות.
ועוד דרשו לענין בעלי הדינים: עם שאתך בתורה ובמצות – השתדל לדונו יפה [שאם באים שני דינים לפניך (בבת אחת, או יתכן אף בזה אחר זה). עתוס'. וכן נקט הריטב"א שאף בוא"ז, אך לא כשהתחילו כבר לדון בדין השני. ע"ש] – פתח בדינו של העמית בתורה ומצוות (ואולם דין האלמנה קודם לדין תלמיד חכם. רמב"ם סנהדרין כא,ו). וכן לענין שודא דדייני – ראוי לזכותו. ועוד אמרו במקום אחר שהדיין מהפך בזכותו של צורבא מרבנן. עתוס'.
- ג. וישב משה לשפט את העם ויעמד העם וגו' – דיינים בישיבה (בשעת קבלת עדות ובשעת גמר דין. ר"ן) ובעלי דינים בעמידה (שאפילו רבי יהודה מודה בגמר דין כאמור. כן דרשו בלשון אחת. וכ"ה ברמב"ם סנהדרין כא,ג).
- בדיעבד, דיינים שקבלו עדות בעמידה – דינם דין (ירושלמי, מובא בראשונים. וכן בשעת גמר דין. ר"ן).

ד. אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' – אין החכמה חשובה ונכבדת במקום איסור (כגון אשה הבאה לבית דין להתירה להינשא, ותלמיד-חכם יודע שבעלה חי – חייב לבוא ולהעיד הגם שאינו מכבודו (רש"י). וכן עדות שמפריש בה מן האיסור, ועדות נפשות או מלקות. רמב"ם עדות א,ב), שכל מקום שיש בו חילול השם – אין חולקין כבוד לרב.

- נא. א. האם בעלי הדין צריכים לעמוד בדין או מותרים לשבת? מה הדין כשאחד מהם תלמיד חכם?
 ב. היה אחד מבעלי הדין תלמיד חכם, או שהיתה אשת-חבר – האם הדיינים עומדים מפניו? והאם מותר לו לבעל-דין להקדים ולישב עם הדיין ללמוד עמו?
 ג. תלמיד-חכם שידוע עדות – האם מיקל בכבודו ובא להעיד לפני דיינים הקטנים ממנו?
 ד. עדים תלמידי חכמים – האם צריכים לעמוד בשעת הגדת העדות?

א. לדברי חכמים, בעלי הדיינים צריכים לעמוד. ולדברי רבי יהודה אם רצו להושיב שניהם – מושיבין, ובלבד שלא יהא אחד עומד ואחד יושב. ובשעת גמר דין – לדברי הכל עומדים (רב הונא). ואם היו תלמידי חכמים – יושבים (שעשה של כבוד התורה עדיף על עשה ד'ועמדו...').
 א. הלכה כרבי יהודה שרק בשעת גמר דין חייבים לעמוד אבל קודם – אם רצו בית דין מושיבים את שניהם, שכן נראה שנקטו האמוראים (ר"ן וש"פ).
 ואיזהו גמר דין איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב (רמב"ם).
 ב. בשעת קבלת העדות נראה שגם בעלי דינים צריכים לעמוד על רגליהם כמו בשעת גמר דין, שעדות וגמר דין דינם שוה (רשב"א וריטב"א, וכו"ה בר"ן מהירושלמי).
 ג. בדיעבד אם ישבו בעלי הדיינים – הדין דין (רמב"ן וש"ר). וכבר נהגו כל בתי דיני ישראל מאחר הגמרא בכל הישיבות שמושיבים בעלי דינים ומושיבים העדים כדי לסלק המחלוקת [שלא יהיו עשירים עומדים ועניים יושבים. ריטב"א] – שאין בנו כח להעמיד משפטי הדת על תלם (רמב"ם סנהדרין כא,ה וש"פ). וכתב הב"ח שמכל מקום מצדם ראוי להם לעמוד לכתחילה.
 היה אחד ת"ח ואחד עם הארץ, מושיבים את החכם ואומרים גם לע"ה שב, ואם לא ישב אין מקפידין בכך. גם בשעת גמר-דין לא יושיבו האחד בלבד, אעפ"י שכבר אינם טוענים ולכאורה אין חשש סתימת טענותיו כעת [מ"מ הרי עדיין בידו לטעון. מאיר]. (כן מבואר בתירוץ אחד בתוס'. ומשמע שצריכים שניהם לעמוד).

ב. היה אחד מבעלי דינים חכם, יעמדו הדיינים באופן שלא יהא ניכר שעושים כן לכבודו כי אז מסתמים טענות שכנגדו. וכגון רב נחמן, כשבאה אשתו של רב הונא לדון לפניו, אמר לשמשו שיפריח עליו בר אוזא כדי שייראה קם בגללו. ובשעת גמר-דין כשעמדה, היה גם הוא נראה כעומד ואינו עומד, וכך פסק הדין.

א. כתב הרמב"ן שדוקא באשת חבר הדין כן, ואולי דוקא לאחר מותו, שאין בזיון לחבר אם בשעת גמר דין עומדת אשתו, אבל תלמיד חכם יושב אף בשעת גמר דין, שאף עד ת"ח מושיבים אותו.

וכן לענין עמידת הדיין בפניו – עומד (בפני שני בעלי הדין. ריטב"א) ואינו חושש. ואם בעל דינו אדם זול ואינו ראוי שיעמדו לפניו – קם מפני החבר ואין בזה משום סתימת טענות שכנגדו, שהכל יודעים חיוב 'והדרת פני זקן'. ומושיב את שניהם כאמור.

ב. במאירי משמע שבכל מקום שהדיין רוצה לכבד בעל דינו, אם רוצה לעמוד עמהם כאדם הרוצה להתיר קשרי מנעלו – עושה.

אסור לת"ח להקדים ולישב אצל הדיין, שלא ייראה שסידר לו את טענותיו. אבל אם הדיין רבו ויש לו קביעות ללמוד אצלו – מותר.

ג. תלמיד חכם היודע עדות בדיני ממונות, אינו חייב לילך ולהעיד לפני דיינים הקטנים ממנו, משום עשה דכבוד התורה. ובעניני איסורים – חייב. (ואע"פ שמניעתו ב'שב ואל תעשה' – כיון שאינו גנאי גדול – חייב (תירוץ א' בתוס'). או משום שתצא מכך תקלה ב'קום ועשה' (תירוץ ב' בתוס'). ולפי"ז בעדות על עונש מלקות וכד' – אינו צריך).

אם רצה לילך ולהעיד בפני ב"ד קטן ממנו – במאירי נראה שרשאי למחול על כבודו. וכן נקט בספר תורת חיים [וכתב שאפילו לדעת האוסרים באבידה לזקן למחול על כבודו, כאן מותר. יעו"ש].

והריטב"א נקט שאינו רשאי הגם שייגרם הפסד לחברו [וכתב שאינו דומה לאבדה שרשאי להזקק לה, שכן יש כמה ת"ח שעושים כן בשלהם].

ד. עדים תלמידי חכמים אינם צריכים לעמוד, ש'עשה' של כבוד התורה עדיף על 'עשה' דועמדו שני האנשים. המאירי צדד לומר שדוקא בשעת משא ומתן יכולים עדים ת"ח לישב [ואחרים חייבים לעמוד, שמא יודקו להשיב לב"ד עוד], אבל לא בשעת הגדת העדות ממש, לכתחילה. אלא שכתב שרבותיו פירשוהו אף בשעת העדות.

דפים ל – לא

נב. מה נכלל בציווי התורה מדבר שקר תרחק?

מדבר שקר תרחק – שלא יעשה הדיין סניגרון לדבריו.

רש"י ועוד: אם דן ולבו נוקפו שמא טועה – לא יתעקש להעמיד דבריו מפני הבושה [אעפ"י שכוונתו להודות על האמת בסוף דבריו, אין רשאי להטעות בית דין. רבנו יהונתן], אלא יחזור על כל הצדדים להוציא דין לאמתו.

רמב"ם וריטב"א: יזהר בדבריו שלא יהיא בהם רמז כלשהו ללמד לבעל דין על טענותיו;

– שלא ישב תלמיד בור לפניו לישא וליתן עמו בדין – שלא יטעהו;

– אם יודע על דין חברו שהוא גזול – לא יצטרף עמו. וכן העד שידוע בחברו;

– דייני שידוע בדין שהוא מרומה – לא יתכנו, הגם שהעדים מעידים (ואפילו חקר ודרש אותם ולא מצא סתירה מפורשת. ערמב"ם סנהדרין יד, ג; ריטב"א. וע' בפירושו ר"י מלוניל).

כן הדין כשמכיר ברמאות הבעל-דין או בשקריות ראיותיו. ומכל מקום אין לו להעביר את

דינו ולהטותו מתוך הרמאות – שאין לו לסמוך כל כך על דעתו (עפ"י מאירי);

– תלמיד שיושב לפני רבו ורואה זכות לעני וחובה לעשיר – לא ישתוק. (בסנהדרין ו: למדוהו מ'לא תגורו מפני

איש', ואין לחוש כי כן דרך הגמרא. תוס'. והרמב"ם (סנהדרין כב, ב) הביא שני המקראות. וע' בית מאיר);

– תלמיד שרואה את רבו שטועה בדין – לא ימתין עד שיגמרנו ואז יסתרנו כדי שייקרא הדין על שמו, אלא יאמר לו מיד;

– לא יצטרף עם אדם לבית דין בצורה שייראה כאילו גם הוא יודע עדותו עם אותו אדם, ועי"כ יחשוב הבעל-דין שכנגד, שיש שני עדים כנגדו ויודה. ואסור לעשות כן גם עבור מי שהוא נאמן עליו בודאות

כגון רבו, ואף שאינו מוציא דבר מפיו;

קצב